

TEXT & IMAGE

ESSENTIAL PROBLEMS IN ART HISTORY

2020 2 (10)

ТЕКСТ І ОБРАЗ:
актуальні проблеми
історії мистецтва

txim.history.knu.ua

ISSN: 2519-4801

TEXT AND IMAGE: ESSENTIAL PROBLEMS IN ART HISTORY

scientific electronic journal

2020, volume 2 (10)

Founder: Taras Shevchenko National University of Kyiv

Year of foundation: 2016

Field of study: History

Language of publishing: Ukrainian, English, German, Polish, Russian, French.

Frequency: twice a year

Editorial board:

Gennadii Kazakevych, Dr. of Sc., Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine) – editor-in-chief
Petro Kotliarov, Dr. of Sc., Associate professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine) – deputy editor-in-chief

Iryna Adamska, PhD, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine) – executive editor

Stefaniia Demchuk, PhD, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine) – executive editor

Anna Kaluher, MA, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine) - editor of Art Criticism section

Natalia Burdo, PhD, Institute of Archaeology, National Academy of Sciences in Ukraine (Ukraine)

Volodymyr Dyatlov, Dr. of Sc., Professor, Taras Shevchenko National Pedagogical University of Chernihiv (Ukraine)

Maxim Fomin, PhD, Senior lecturer, University of Ulster (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland)

Nathalie-Cécile Ginoux, PhD, Maître de conférences en art et archéologie des mondes celtes, Université Paris-Sorbonne (Paris IV) (France)

Rostyslav Konta, Dr. of Sc., Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Oleg Mashevskiy, Dr. of Sc., Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Pedro Reyes Moya-Maleno, PhD, Universidad Complutense de Madrid (Spain)

Antoni Moysey, Dr. of Sc., Professor, Bukovinian State Medical University (Ukraine)

Aneta Pawłowska, Dr. Hab., Professor, Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Łódzkiego (Polska)

Andrii Puchkov, Dr. of Sc. Professor, Modern Arts Research Institute (Ukraine)

Matthew Rampley, PhD, independent scientist-researcher, Faculty of Arts, Masaryk University (Czech Republic)

Sergei Ryzhov, PhD, Associate professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Ihor Sribnyak, Dr. of Sc., Professor, Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine)

Arno Strohmeyer, PhD, Professor, University of Salzburg (Austria)

Oleksandr Symonenko, Dr. of Sc., Senior Researcher, Institute of Archaeology, National Academy of Sciences in Ukraine (Ukraine)

Mykhailo Videiko, Dr. of Sc., Senior Researcher, Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine)

Daqing Yang, PhD, Associate Professor, The George Washington University (U.S.A.)

Editorial board address: 01601, Ukraine, Kyiv, Str. Volodymyrska, 60, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Faculty of History, Art History department; tel. +380442393407; e-mail: arthistory@univ.net.ua

The journal is published by the authority of the Academic Senate of the Taras Shevchenko National University. Decision №17. June, 29, 2016.

The journal is included in the Ukrainian list of specialized scientific publications (Ministry of Education and Science of Ukraine, decision №374. March, 13, 2017)

ISSN 2519-4801

Image on the cover: Grygorii Pavlutskyi with his students in the Cabinet of fine arts of St. Vladimir's University of Kyiv. Early 20th century. Photographers: Andrii Gudshon and Olexander Gubchevskyi.

DOI 10.17721/2519-4801.2020.2

ЗМІСТ CONTENTS

EDITORIAL

- Котляров П.** До п'ятиріччя від дня заснування кафедри історії мистецтв
Kotliarov P. On the Fifth Anniversary since the Founding of the Department of Art History.....6

ANCIENT, MEDIEVAL AND EARLY MODERN ART

- Димидюк Д.** Булава у Вірменії епохи Багратидів у писемних та зображальних джерелах
Dymydyuk D. Mace in Bagratid Armenia according to written and figurative sources15
- Levchenko I.** The engraving of John Droeshout 'King James I of England and VI of Scotland with Truth and Time, Memory and History' (1651): an interpretation
Левченко І. Інтерпретація постаті Якова I (VI) та образів довкола нього на гравюрі Джона Друзхаута «Король Яків I Англійський та VI Шотландський із Правдою і Часом, Пам'яттю та Історією» (1651).....52

MODERN AND CONTEMPORARY ART

- Ластовський В., Куштан Д.** «Капличка» Тараса Шевченка (1845): атрибутування історичного прототипу
Lastovskyi V., Kushtan D. «Chapel» by Taras Shevchenko (1845): attribution of a historical prototype72
- Мельник О., Штець В.** Оригінальна графіка Роберта Лісовського: Жанровий діапазон та специфіка авторської мови
Melnyk O., Shtets V. Original graphics of Robert Lisovsky: Genre range and features of the author's artistic language85
- Ісайкова О.** «Ми в це не повіримо, Ніколя»: роялістська публіцистика як джерело французької антинаполеонівської карикатури
Isaikova O. «We don't believe you, Nicolas»: royalist publicism as a source of French anti-Napoleonic caricature94
- Зубар М., Панто Д.** Роль сучасних наративних музеїв у міському просторі
Zubar M., Panto D. The role of modern narrative museums in the urban space109

ART CRITICISM

Русяева М. Рецензія на книгу: Marín Ceballos, M. C. & Jiménez Flores, A. M., eds., 2014, *Imagen y culto en la Iberia prerromana II: nuevas lecturas sobre los pebeteros en forma de cabeza femenina*. Spal monografías, XVIII. Sevilla: Sevilla Secretariado de Publicaciones, Universidad de Sevilla, 248 p., figuras (ISBN 10: 8447215466 ISBN 13: 9788447215461)

Rusiaieva M. Book review: Marín Ceballos, M. C. & Jiménez Flores, A. M., eds., 2014, *Imagen y culto en la Iberia prerromana II: nuevas lecturas sobre los pebeteros en forma de cabeza femenina*. Spal monografías, XVIII. Sevilla: Sevilla Secretariado de Publicaciones, Universidad de Sevilla, 248 p., figuras (ISBN 10: 8447215466 ISBN 13: 9788447215461).....119

Балашова О., Калугер А. “Критика — це про створення позачасової акустики”: інтерв'ю з історикинею мистецтва Ольгою Балашовою

Balashova O., Kaluher A. "Criticism is about creating timeless acoustics": an interview with art historian Olga Balashova).....133

РОЛЬ СУЧАСНИХ НАРАТИВНИХ МУЗЕЇВ У МІСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Михайло Зубар, Дмитро Панто

*The role of modern narrative museums in the urban space**Mykhailo Zubar, Dmitry Panto*

The article has examined the revision of the social functions of museums associated with changes in social structures, which began in the second half of the last century. This process caused a wide-ranging discussion about changes in the place and role of museums in society, which led to the emergence of museum institutions whose scope went beyond the gathering, study, conservation, and exhibition of collections. The authors pay attention to the role of museum institutions within the physical spaces and local communities in which the museum exists, considering it in the context of the impact on urban space. The article analyzes the process of tourism development in the second half of the twentieth century and its impact on the beginning of the "museum boom". In this context considered the process of museums transformation into tourist attractions, their formation of cultural space, and the infrastructure of settlements. Particular attention paid to the role of the modern museum in the formation of an attractive image of cities and regions. The authors presented the role of the modern museum in the revitalization of urban physical space. Also, they analyzed the experience of the Guggenheim Museum in Bilbao and its role in transforming the post-industrial depressed city into one of the centers of European and world tourism and culture. Based on the experience of Polish narrative museums, the authors examined the process of revitalization and changes in the urban space, after the emergence of a modern museum. Particular attention paid to the analysis of sociological studies that exploring the impact of modern narrative museum on tourist attractiveness, security, investment attractiveness and infrastructure development processes of modern urban space. Also, the authors paid attention to the role of the modern museum in the development of social capital, which leads to the process of transforming museums into places of leisure, building around themselves a space of values, local and global communication.

Key words: *museum, ecomuseum, narrative museum, urban space, revitalization, tourism.*

Друга половина минулого століття ознаменувалася переглядом функцій музеїв у суспільстві, пов'язаних в першу чергу зі змінами безпосередньо в суспільних структурах. Це призвело до початку широкої дискусії про зміну місця і ролі музеїв у суспільстві. З'явилися музейні установи, сфера діяльності яких вийшла за рамки комплектування, вивчення, консервації та експонування колекцій. Таким чином, видається важливим розглянути роль музейних інституцій у рамках міського простору і локальних спільнот, в яких існує музей, у контексті впливу сучасних музеїв на міський простір.

Початок обговорення значення соціального контексту діяльності музеїв заклала поява теорії «Нової музеології» на межі 70-х – 80-х років минулого століття (Vergo 1989). Один з її ідеологів – Верго П. трактує музеологію як область знань, що займається музеями, їхньою історією, філософією діяльності, цілями і різними ролями, які вони грають у суспільному житті: політичними, освітніми та громадськими (Vergo 2005, p. 335). Польський музеолог

Щчерські А., в контексті обговорення теорії Верго П., підкреслює, що «якщо музеологія повинна стати серйозним полем рефлексії про сучасну цивілізацію, то предмет її досліджень - музей - повинен, перш за все, функціонувати в контексті місця, в якому знаходиться» (Szczerski 2005, s. 336).

У нових музейних проектах і теоретичних дослідженнях, породжених «Новою музеологією», музей осмислювався вже не лише як сховище колекції і науково-дослідний центр відповідно до традиційної концепції, але і як інструмент соціальних і культурних перетворень. Він розглядався як установа, яка стоїть на службі міських і сільських громад, що дозволяє людям відчувати свою причетність до історії громади та її самотності, краще зрозуміти сьогодення і планувати майбутнє, враховуючи досвід минулого (Юрєнева 2003, с. 457). Нові музейні установи відрізняла від попередніх широка просвітницька діяльність, спрямована не тільки на поширення знань про пам'ятки історії та культури, а й на гармонізацію стосунків між людиною та її оточенням. Пошуки шляхів оновлення та демократизації традиційного музею, в поєднанні з тенденцією збереження історичного оточення – архітектурних пам'яток, ансамблів, фрагментів культурно-історичного середовища – призвели до появи нового типу музейного закладу, який отримав назву «екомузей». Термін введений музеологом Югом де Баріном у 1971 р., в першу чергу пов'язаний з екологією як комплексним розумінням середовища проживання людини (Ситаров & Пустовойтов 2000, с. 28).

Батьківщиною нового феномену стала Франція, де у 1967 р., завдяки об'єднанню зусиль сільських громад, які отримали фінансові кошти для свого економічного і культурного розвитку, були створені регіональні природні парки – Монд'Арре, Усан, Гранд-Ланд, Камарг, Нижня Сена. Завдяки зусиллям музеолога Жоржа Анрі Рів'єра вони стали своєрідним втіленням принципів скандинавських музеїв під відкритим небом у Франції, але, на відміну від скансенів, споруди не транспортувалися на заздалегідь підготовлену територію, а відновлювалися на своєму споконвічному місці у відповідному оточенні (Юрєнева 2003, с. 457).

У 1971 – 1974 рр. французькі музеологи здійснили ще один експеримент, створивши Музей людини і промисловості в Ле-Крезо. Він зайняв територію в 500 кв. км. із містами Ле-Крезо і Монсо-ле-Мін, чие колишнє процвітання ґрунтувалося на виробництві зброї, локомотивів і видобутку вугілля. Експонатами нового музею, як описує Юрєнева Т. Ю., стали всі рухомі й нерухомі об'єкти на відведеній під нього території – увесь тваринний і рослинний світ, а також усі будівлі, в тому числі вугільна шахта зі збереженими наземними спорудами, середньовічний монастир, вулиця з будинками початку XIX ст., спеціально збудованими тоді для шахтарів і металургів, що приїздили на заробітки. В оточеному парком замку XVIII ст. розмістилася експозиція, що розповідає про історію району, його характерні особливості, повсякденне життя, промислові та художні досягнення. Модель такого екомузею «другого покоління» передбачає організацію, крім «музею часу» і «музею простору», ще й «музею діяльності» з майстернями і магазинами. Обумовлено це тим, що завдання музею полягає не тільки в музеєфікації традиційних об'єктів, а й у збереженні традиційної технічної майстерності, яка була одною з візитівок регіону. Таким чином остання сама по собі стає об'єктом вивчення та зберігання. Музей і його колекції знаходяться в особистій та колективній власності жителів, які, відповідно до одного з центральних принципів нової концепції, в тій чи іншій формі включаються в роботу з організації і подальшої діяльності музею, таким чином, долучаючись до його функціонування, стаючи ніби частиною музею і його команди, відчуваючи свою причетність і відповідальність. Місцеві жителі «живуть в музеї», беруть участь в управлінні, вивченні, інвентаризації та збереженні їхньої спільної культурної спадщини, в організації культурної діяльності. У тісному контакті з ними працює і

штатний професійний музейний персонал, який займається технічною роботою, дослідженнями, організацією публічних заходів, координацією діяльності та представленням інтересів музею у відносинах з владою. Таким чином, ця нова модель музейного закладу керується трьома комітетами – користувачів, адміністраторів і наукових консультантів – і за основну мету ставить розвиток громади (Юренева 2003, с. 458).

Сьогодні можна з упевненістю констатувати, що сучасні музеї вже не є просто найбільш привабливими і цікавими з точки зору архітектури і колекцій будинками. Крім дослідницьких функцій і функцій центрів культури, вони стають місцями культурних і громадських зустрічей, освіти і маркетингу – мають стратегічно правильно сплановані магазини, ресторани або кафе, часто мають кінозали, конференц-зали, театральні сцени і т.д. Завдяки такому функціональному розвитку музеїв зросла їхня роль у вирішенні урбаністичних, культурних, громадських і економічних проблем міст (Rogińska-Nieśłuchowska 2008, s. 505). Якщо до цього музеї були храмами культури, цінність яких вимірювалася культурною вагою і матеріальною вартістю колекцій, то в другій половині минулого століття, вважає Щчерські А., починає з'являтися розуміння того, що музеї є потужними туристичними магнітами і генераторами інформаційних приводів, що формують образ країн і міст (Szczerki 2005, s. 336).

Особливого значення ця роль набуває в контексті початку технічної революції другої половини ХХ століття, досягнення якої привели до вивільнення вільного часу, розвитку транспорту, відкриття кордонів, і, відповідно, розвитку туризму. Тріумф туризму, що відбувся у другій половині ХХ століття, водночас призвів до росту зацікавлення музеями. Причинами «туристичного буму» і «музейного буму» стали схожі чинники у соціальній, культурній та економічній сферах. «На розвиток міжнародного туризму ... серйозно вплинув ряд змін, що відбулися протягом минулого століття в демографічній структурі та соціально-економічних моделях суспільства: загальне збільшення чисельності жителів на планеті, зростання числа пенсіонерів з достатнім пенсійним забезпеченням (у розвинених країнах), зростання тривалості оплачуваних відпусток і вільного часу людини, що працює, в цілому, зростання доходів сім'ї у зв'язку зі збільшенням числа жінок, що працюють, при одночасному зростанні кількості бездітних сімей, тенденції до більш пізніх шлюбів і т. п. Усі ці зміни привели до того, що все більше людей у світі мають час, бажання і фінансові можливості для подорожей» (Сапанжа 2015, с. 185). Як наслідок, ці ж причини зумовили і «музейний бум» як частину буму туристичного.

Згідно зі статистикою Всесвітньої туристичної організації ООН у світовому масштабі загальна кількість прибуттів туристів з-за кордону збільшилася з 25 млн. осіб у 1950 р. до 278 млн. осіб у 1980 р. У 2000 р. вона склала 674 млн. осіб, а в 2015 р. досягла 1 млрд. 186 млн. На частку міжнародного туризму в 2015 р. припадало вже 7% від загального обсягу світового експорту товарів і послуг. Туризм, як експортна категорія посів третє місце у світі після палива і хімікатів, випереджаючи експорт продуктів харчування та автомобілів. За даними Всесвітньої туристичної організації, близько 40% світових туристичних потоків припадає на частку культурного туризму. Це обумовлено тим, що культура, з одного боку, зберігає пам'ять і повагу до минулого, з іншого боку, вкрай чутлива до нових ідей і поглядів. Тому культурні події стають каталізатором розвитку нових видів туризму та туристичних напрямків (Прокудіна 2016, с. 121).

Культура як особливе середовище твориться за допомогою спеціальної інфраструктури, основу якої, поряд з окремими творчими особистостями, формують підприємства і організації креативної економіки. У цьому ряду особливе місце традиційно посідають музеї, що виступають хранителями і трансляторами спадщини і культури, а також поширюють знання про об'єкти досліджень. Поряд із традиційно властивими музеям функціями

зберігача та наукового центру зростає значимість інтерактивної складової їхньої діяльності: для сучасних туристів і жителів міст привабливий цікавий, наповнений подіями музей, що вміє грамотно взаємодіяти із різними цільовими аудиторіями, пропонує різноманітні враження для відвідувачів (Шерешева & Колков 2018, с. 121). Така ситуація знайшла відображення і в рекомендаціях ЮНЕСКО. Зокрема, в прийнятій на 38-й сесії Генеральної конференції цієї організації «Рекомендації про охорону та популяризацію музеїв і колекцій, їх різноманітності і їхньої ролі в суспільстві», що проходила з 3 по 18 листопада 2015 р., підкреслюється економічний потенціал музею для розвитку регіону в сучасному суспільстві, важлива роль музеїв у зміцненні туристичного сектору економіки і в реалізації проектів, що сприяють підвищенню якості життя населення регіонів, у яких вони розташовані (Рекомендация об охране и популяризации музеев и коллекций, их разнообразия и их роли в обществе 2015, с.49).

Сьогодні великі музейні інституції, такі як Британський музей, Тейт Модерн, Музей науки і інші музеї зі світовою славою – це потужні магніти для туристів з інших країн. Окрім того, вони створюють масу робочих місць – як безпосередньо, так і опосередковано. Держави все частіше оцінюють свої інвестиції в музейну сферу з точки зору отримання віддачі від цих інвестицій (Александр с.11). Поза сумнівом, гарний торгівельний центр (навіть у непривабливому на перший погляд місці) залучає в десять разів більше публіки, ніж найкращий музей. Однак саме музеї облагороджують сучасне місто, покращують якість суспільного простору. Чим був би Берлін без музейного острова, яким був би Париж без Лувру? Ці питання риторичні, адже всі ці об'єкти створюють особливу якість міського простору (Borowski 2019, s. 440). Крім того, музеї в сучасному суспільстві є інституціями, що суттєво впливають на формування громадської думки та ідентичності (Kostolowska 2006, s. 247). В свою чергу, сучасні наративні історичні музеї є ефективним і важливим інструментом формування колективної пам'яті й трансляції історичної пам'яті – як всередині країни, так і на світову арену (Majewski 2019, s. 63).

Музейні інституції відреагували на подібні суспільні трансформації появою музеїв нового типу, які отримали також назву «торгові центри культури» або «культурні моли». Таким чином з'являється нова форма музею – видовищний (Rogińska-Niesłuchowska 2008, s. 505). Подібна форма є вкрай актуальною в сучасному урбанізованому світі, де люди перебувають у постійному в русі, вважає Рогіньска-Неслуховський М., вони зосереджені на роботі, й музей у новій системі комунікації повинен вийти їм назустріч зі своєю пропозицією. Роль музею як «будинку культури» очевидна у світі, де люди все більше стають споживачами і не готові приділяти більше часу традиційним формам культури, змінюючи свій підхід до них на споживацький. Звичайно, за таких умов сучасні музеї можуть не тільки підвищувати привабливість регіону, але, наприклад, змінити характер простору, що їх оточує.

На сьогоднішній день, мабуть, найуспішнішим проектом і, можна сказати, канонічним прикладом використання музейного ресурсу для розвитку туристичної галузі регіону є відкриття в іспанському місті Більбао філії Музею Гуггенхайма. Завдяки неймовірному успіху проекту до вжитку увійшов спеціальний термін – «ефект Більбао». Він позначає трансформацію індустріального і такого, що не представляв собою культурної цінності міста на одну з найвизначніших пам'яток Іспанії завдяки створенню музею, будівля якого вважається шедевром сучасної архітектури. На початку 1990-х рр. внаслідок кризи у важкій промисловості Більбао був депресивним містом із високим рівнем безробіття. У 1992 р. між адміністрацією Країни Басків і Фондом Гуггенхайма, який вибирав місце для відкриття музею в Європі, було підписано угоду про створення Музею Гуггенхайма в Більбао, при цьому адміністрація Країни Басків зобов'язалася повністю оплатити будівництво музею, яке

обійшлося в 100 млн. доларів. Музей був побудований за проектом відомого американського архітектора Френка Гері й відкритий у 1997 р.

Будівництво музею дало імпульс для модернізації інфраструктури міста. Була вдосконалена транспортна і пішохідна мережа, розбиті парки, облаштовано набережну і т.д. Відразу ж після відкриття музей став магнітом як для внутрішніх туристів, так і для гостей з інших країн. Щорічно його оглядають понад мільйон відвідувачів. У 2015 р. у ньому побували 1 103 211 осіб, з них 63% склали іноземці, 37% – іспанці. Розвиток туристичної індустрії, що розпочався завдяки появі потужного туристичного магніту, сприяв вирішенню проблеми безробіття, дозволив істотно поліпшити якість життя населення і досі залишається запорукою добробуту регіону (Прокудіна 2016, с.123). Збільшення туристичного потоку і пов'язаний з ним економічний розвиток призвів до створення 9 000 нових робочих місць. Колишнє промислове місто Країни Басків із населенням більше 350 000 чоловік перетворилося на культурний і науковий центр (2 університети – понад 55 000 студентів). Ці успіхи привели до подальших інвестицій. Сьогодні будівництво музею вважається важливою віхою і навіть початком успішного шляху перетворення Більбао з постіндустріального міста в сучасний міський центр, економіка якого базується на секторі послуг в широкому розумінні. Випадок із музеєм Гуггенхайма в Більбао демонструє, що поєднання музею, ефективної комунікації і гарного планування може істотно змінити образ всього міста і навіть регіону (Walewski & Wudarczyk 2019, s. 355).

Говорячи про польські приклади сучасних наративних музеїв, що виникли за останні 20 років, не можна не відзначити їхню роль у зміні міських просторів, що відбулися в польських містах завдяки появі цих інституцій. Наприклад, промисловий район Воля, що став західним центром Варшави після появи в ньому Музею Варшавського повстання. Музей історії польських євреїв «Полін», побудований посеред житлового району, який став туристичним магнітом. Центр науки Коперник створює нові відносини між містом і річкою Вісла, розвиваючи міську набережну Варшави. Дуже показовим прикладом у цьому контексті є два музеї в Гданську. Європейський Центр Солідарності, відкритий у 2014 році, перетворив промислову зону – колишню суднобудівну верф – у привабливий туристичний і культурний об'єкт, що став символом міста. А Музей Другої світової війни, відкритий у 2017 р., повністю змінив район, у якому був побудований. На місці музею до початку його будівництва було автобусне депо і розворотне кільце. Уже під час будівництва нового музею поруч виріс престижний квартал, а саме місце стало привабливим для туристів, де, відповідно, поступово розвивається різноманітна туристична інфраструктура. Крім того, будівництво музею в символічному архітектурному і меморіальному просторі – за 200 м від історичної будівлі Польського поштамту в Гданську і за 7 км від півострова Вестерплатте, де 1 вересня 1939 року розпочалася Друга Світова війна, – дозволяє по-новому поглянути на міський простір у контексті історії Другої світової війни.

Таким чином, привабливий музей не лише доповнює міський простір, підвищуючи його якість, але також може – у своєму власному, навіть периферійному місці розташування – стати магнітом, що впливає на найближче оточення (Borowski 2019, s. 440).

Згідно з даними польського дослідження компанії ПрайсВотерХаусПольска, проведеного спільно з Музеєм Повстання Варшавського в 2015 р., з 2002 р. кількість відвідувачів польських наративних музеїв постійно збільшується (Walewski & Wudarczyk 2019, s. 357). Перший сплеск відвідуваності й популярності стався в 2004 р. у Варшаві, коли був відкритий перший сучасний музей – Музей Варшавського повстання. Статистика доводить, що всі сплески активності відвідувачів у досліджуваних містах Польщі були пов'язані з відкриттям в них нових музейних інституцій. І якщо в 2001-2002 рр., коли польська музеологія переживала найбільшу кризу, кількість відвідувачів музеїв у всій Польщі

дорівнювала близько 15 млн. осіб на рік, то сьогодні ця цифра є кількістю людей, які відвідують музеї в шести проаналізованих в дослідженні великих містах (Варшава, Гданськ, Познань, Краків, Гдиня, Лодзь). У 2015 р. популярність музеїв була настільки велика, що, за статистикою, кожен житель цих міст відвідує 2-3 музеї на рік (Walewski & Wudarczyk 2019, s. 364). Як зазначили автори дослідження, у випадку з Музеєм «Фабрика Оскара Шиндлера» (Краків), Музеєм Фредеріка Шопена (Варшава) і Музеєм історії польських євреїв «Полін» (Варшава) більшість відвідувачів – іноземні туристи. Таким чином, автори дійшли висновку, що ці інституції залучають гостей з інших країн і допомагають створити позитивний імідж польських міст за кордоном. У музеї «Фабрика Оскара Шиндлера» приблизно 70% складають туристи з США, Британських островів, Німеччини та Ізраїлю. У музеї Фредеріка Шопена близько 65% туристів – іноземці, в основному японці, італійці, іспанці, французи та американці. У випадку з музеєм «Полін» станом на 2016 рік було неможливо детально визначити національність іноземних відвідувачів (Walewski & Wudarczyk 2019, s. 366).

Значну роль сучасні музейні заклади відіграють у трансформації простору міст. Як правило, такі місця допомагають зробити суспільний простір безпечним і доступним (Murzyn-Kupisz & Działek 2014, s. 36). На думку представників компанії ПрайсВотерХаусПольска, поява музеїв у певному районі може привести до чотирьох типів змін: ревіталізації найближчого оточення (ремонт будівель, вулиць, благоустрій територій і т. д.), активізації будівництва нових житлових масивів або офісних центрів, розвитку міського простору та появи нових інститутів проведення вільного часу і підвищення престижу найближчого оточення (Walewski & Wudarczyk 2019, s. 379).

Представники силових структур, опитані в ході дослідження, відзначили значне підвищення рівня безпеки в околицях нових культурних інституцій. Особливе поліпшення спостерігалось в тих районах, де поява музею була частиною програми ревіталізації (в основному постіндустріальні зони). Важливим елементом підвищення безпеки є збільшення кількості туристів. Туристична активність викликає більший інтерес до цього району з боку правоохоронних структур, а також збільшує інтенсивність спостереження, що призводить до підвищення рівня безпеки (Walewski & Wudarczyk 2019, s. 380). Більш того, представники органів місцевого самоврядування відзначали, що музеї сприяли поліпшенню функціонування найближчого оточення і поступовому зменшенню соціальних проблем. Один зі співрозмовників агентства з місцевого уряду заявив, що «місцевість» стала цивілізованою «завдяки туристам». Більшість опитаних, як з музеїв, так і з місцевих органів влади і силових структур, підкреслили візуальне поліпшення в безпосередній близькості від досліджуваних культурних установ. Таким чином, автори дослідження прийшли до висновку, що вивчені музеї сприяють розвитку околиць.

Цікавим прикладом такого впливу на міський простір і своєрідним втіленням теорії екомuzeю на території України має всі шанси стати Мультифункціональний Центр «Порт культур» у місті Маріуполі. Ідея створення нової культурної інституції з сильним музейним ядром виникла в 2018 р. в Маріупольській міськраді. Головною ідеєю експозиції Центру є презентація історії міста, розкриття феномену Маріуполя, його історичної та культурної спадщини, а також демонстрація приналежності відвідувачів Центру до міста, його культури та історії (Концепція мультифункціонального міського центру «Порт культур» 2019 с. 7). Створення Центру заплановано в дуже символічному для Маріуполя місці – на вулиці Георгіївській, у будинку № 63. Будівля була споруджена на початку минулого століття як житловий будинок маріупольських купців. Саме тоді, в період індустріалізації, розвитку торгівлі та логістики, Маріуполь став торговим і промисловим центром регіону. Пізніше будівля була перебудована під гімназію, що символізувало усвідомлення необхідності й важливості освіти для розвитку міста. Під час Громадянської війни на початку XX століття тут

були розміщені казарми, а під час окупації 1941-1943 рр. розташувалася біржа праці, звідки на примусові роботи до Німеччини вивезли понад 60 тис. осіб. Під час трагічних подій 2014 р. будівля, в якій тоді знаходилося управління внутрішніх справ міста, була захоплена, а пізніше звільнена в результаті спецоперації українських військових і спецслужб. На даний момент будівля є символом трагічних подій, ілюструючи як історичні травми, завдані місту, так і період відновлення після них. За допомогою комбінованих форм експозиційної, публічної та комунікаційної діяльності культурний центр в Маріуполі планує працювати над збереженням, формуванням і трансляцією історичної пам'яті про події, в тому числі трагічні, що відбувалися в місті (Концепція мультифункціонального міського центру «Порт культур» 2019, с. 3). Для розробки архітектурної концепції будівлі, відповідно до представленої концепції, наприкінці 2019 р. було організовано міжнародний архітектурний конкурс ідей, переможцями якого стали молоді іранські архітектори, що представляють архітектурну студію «Swar Office» Махді Тахера і Фарназ Манзур. Вони запропонували проект оновлення будівлі, згідно з яким планується зберегти символічну оболонку існуючої будівлі, а всередину стін, що збереглися і несуть на собі сліди трагічних подій, помістити скляний куб, який буде наповнений новим функціональним значенням. У деяких точках скляний куб ніби символічно ламає стіну і виходить назовні, демонструючи оновлення і новий початок, а прозорість скла забезпечує візуальний зв'язок між внутрішнім і зовнішнім просторами. Таким чином, музейна частина центру, його публічні програми ніби виходять у міське середовище і починають взаємодіяти з ним, з історією міста. Будівля за допомогою своєї внутрішньої організації пропонує жителям і гостям міста встановити нові зв'язки з новими громадськими просторами.

На думку авторів концепції Центру, саме ця будівля, пов'язана з певною суспільною травмою і негативними, трагічними подіями, відроджена і така, що комунікує з навколишнім середовищем, має стати місцем рефлексії над історією і культурою міста, місцем пошуку, відкриття і пізнання жителями своєї ідентичності, а також співучасті творення колекції та публічної програми центру.

Таким чином, переконуємось, що сучасні музеї все більше впливають на навколишній міський та інформаційний простір. Використовуючи активності й публічні програми, вони є місцями проведення вільного часу, водночас набуваючи ролі чинників, які зміцнюють існуючі сімейні й дружні зв'язки – формуючи так званий соціальний капітал. Вони також можуть сприяти встановленню нових соціальних контактів, створенню мереж співпраці й зв'язків між людьми і групами зі схожими інтересами, а також бути місцями для взаємодії людей, збираючи навколо себе різні спільноти. Таким чином, сучасні наративні музеї можуть функціонувати як «інфраструктура соціального капіталу» і «третє місце» (Murzyn-Kupisz & Działek 2014, s. 34), беручи активну участь не тільки у формуванні та ревіталізації міського фізичного простору, але і вибудовуючи навколо себе простір цінностей, локальної та глобальної комунікації.

Список джерел та літератури

- BOROWSKI, M. 2019, *Muzeum przyszłości w przestrzeni miejskiej*, Muzeum i zmiana. Losy muzeów narracyjnych. Warszawa, Krakow, 439-443.
- KOSTOŁOWSKA, E. 2006, *Rola muzeum w kształtowaniu tożsamości*, Człowiek i Społeczeństwo. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wydział Nauk Społecznych. Tom 26, 247 -265.
- MAJEWSKI, P. 2019, 2014, *Narracja, inaczej – kilka słów o Historii, muzeach oraz tych, którzy je odwiedzają*, Muzeum i zmiana. Losy muzeów narracyjnych. Warszawa-Krakow, 62-72.

- MURZYN-KUPISZ M., DZIAŁEK, J. 2014, *Muzea a budowanie kapitału społecznego w środowisku lokalnym*, Rocznik Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu. № 5, 19-40.
- ROGIŃSKA-NIEŚŁUCHOWSKA, M. 2008, *Współczesne muzeum jako miejsce i znak w przestrzeni miasta*, Czasopismo Techniczne. Vol. R. 15., nr. z. 15 - Architektura z. 6-A, 503-509.
- SZCZERSKI, A. 2005, *Kontekst, edukacja, publiczność – muzeum z perspektywy «Nowej Muzeologii»*. Muzeum sztuki. Antologia. Krakow, 335-345.
- VERGO, P. 2005, *Milczący obiekt*, Muzeum sztuki. Antologia. Krakow, 313.
- VERGO, P. 1989, *The New Museology*, London.
- WALEWSKI, M., WUDARCZYK, A. 2019, *Rola nowoczesnych muzeów narracyjnych w rozwoju miast*, Muzeum i zmiana. Losy muzeów narracyjnych. Warszawa, Krakow, 353-394
- АЛЕКСАНДЕР, Д. «В России замечательный культурный контекст», 3-15. DOI: <http://miscp.ru/assets/docs/alexander-british-museums-reform.pdf>
- Концепция мультифункционального городского центра «Порт культур», 2019, Мариуполь-Киев-Гданск, 7.
- САПАНЖА, О. С. 2015, *Музей и туризм: культурно-историческая типология и современное состояние*. Труды Санкт-Петербургского государственного института культуры, 183-188.
- ПРОКУДИНА, Д.А. 2016, *Современный музей как ресурс для развития туристской отрасли региона*. Вестник РМАТ № 4, 121-125.
- Рекомендация об охране и популяризации музеев и коллекций, их разнообразия и их роли в обществе. Акты Генеральной конференции, 38-я сессия, Париж, 3–18 ноября 2015 г. Т. 1, Резолюции Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры. DOI: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002433/243325r.pdf>
- СИТАРОВ, В. А., ПУСТОВОЙТОВ В. В. 2000, *Социальная экология*. Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – Москва. «Академия».
- ШЕРЕШЕВА, М.Ю., КОЛКОВ М. Ю.. 2018, *Роль музеев в развитии туризма с участием малых городов*. Современные проблемы сервиса и туризма № 1. Том 1, 120-133.
- ЮРЕНЕВА, Т. Ю. 2003. *Музей в мировой культуре*. Москва «Русское слово».

References

- BOROWSKI, M. 2019, *Muzeum przyszłości w przestrzeni miejskiej*. Muzeum i zmiana. Losy muzeów narracyjnych. Warszawa, Krakow, 439-443.
- KOSTOŁOWSKA, E. 2006, *Rola muzeum w kształtowaniu tożsamości*. Człowiek i Społeczeństwo. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wydział Nauk Społecznych. Tom 26, 247 -265.
- MAJEWSKI, P. 2019, *Narracja, inaczej – kilka słów o Historii, muzeach oraz tych, którzy je odwiedzają*. Muzeum i zmiana. Losy muzeów narracyjnych. Warszawa-Krakow, 62-72.
- MURZYN-KUPISZ, M., DZIAŁEK, J. 2014, *Muzea a budowanie kapitału społecznego w środowisku lokalnym*. W: Rocznik Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu. № 5, 19-40.
- ROGIŃSKA-NIEŚŁUCHOWSKA, M. 2008, *Współczesne muzeum jako miejsce i znak w przestrzeni miasta*. Czasopismo Techniczne. Vol. R. 15., nr. z. 15 - Architektura z. 6-A, 505.
- SZCZERSKI, A. 2005. *Kontekst, edukacja, publiczność – muzeum z perspektywy «Nowej Muzeologii»*. Muzeum sztuki. Antologia. Krakow, 335-345.
- VERGO, P. 2005, *Milczący obiekt*. Muzeum sztuki. Antologia. Krakow, 313.
- VERGO, P. 1989 *The New Museology*. London.
- WALEWSKI, M., WUDARCZYK, A. 2019, *Rola nowoczesnych muzeów narracyjnych w rozwoju miast*. Muzeum i zmiana. Losy muzeów narracyjnych. Warszawa, Krakow, 353-394.
- ALEKSANDER, D. «V Rossii zamechatel'nyj kul'turnyj kontekst». [Russia has a wonderful cultural context]. 3-15. <http://miscp.ru/assets/docs/alexander-british-museums-reform.pdf>

- Koncepciya mul'tifunktional'nogo gorodskogo centra «Port kul'tur». [The concept of the multifunctional city center "Port of Cultures"]. Mariupol'-Kyiv-Gdansk. 2019, 7.
- SAPANZHA, O. S. 2015, *Muzej i turizm: kul'turno-istoricheskaya tipologiya i sovremennoe sostoyanie*. [Museum and tourism: cultural and historical typology and the current situation]. Trudy Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo instituta kul'tury, 183-188.
- PROKUDINA, D.A. 2016, *Sovremennyy muzej kak resurs dlya razvitiya turistskoj otrasli regiona*. [Contemporary museum as a resource for the development of the region's tourism industry]. Vestnik RMAAt № 4, 121-125
- Rekomendaciya ob ohrane i populyarizacii muzeev i kollekcij, ih raznoobraziya i ih roli v obshchestve. [Recommendation on the Protection and Promotion of Museums and Collections, Their Diversity and Their Role in Society]. Akty General'noj konferencii, 38-ya sessiya, Parizh, 3–18 noyabrya 2015 g. T. 1, *Rezolyucii Organizacii Ob"edinennyh Nacij po voprosam obrazovaniya, nauki i kul'tury*. 198. <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002433/243325r.pdf>
- SITAROV, V. A., PUSTOVOJTOV, V. V. 2000, *Social'naya ekologiya*. [Social ecology] Ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij. – Moskva. «Akademiya».
- SHERESHEVA, M.Y., KOLKOV, M. Y. 2018, *Rol' muzeev v razvitii turizma s uchastiem malyh gorodov*. [The role of museums in the development of tourism with the participation of small towns]. *Sovremennye problemy servisa i turizma* № 1. Tom 1, 120-133.
- YURENEVA, T. Y. 2003, *Muzej v mirovoj kul'ture*. [Museum in world culture]. Moskva «Russkoe slovo», 456-466.

Роль сучасних наративних музеїв у міському просторі

У статті аналізується перегляд суспільних функцій музеїв, пов'язаних зі змінами в суспільних структурах, що почався в другій половині минулого століття. Цей процес спричинив початок широкої дискусії про зміни місця і ролі музеїв у суспільстві, що привело до появи музейних установ, сфера діяльності яких вийшла за рамки комплектування, вивчення, консервації та експонування колекцій. Автори приділяють увагу розгляду ролі музейних інституцій в рамках фізичних просторів і локальних спільнот, в яких існує музей, розглядаючи його в контексті впливу на міський простір. У статті аналізується процес розвитку туризму в другій половині ХХ століття і його вплив на початок «музейного буму». У цьому контексті розглядається процес перетворення музеїв на туристичні магніти, формування ними культурного простору та інфраструктури населених пунктів. Окрема увага приділяється ролі сучасного музею у формуванні привабливого іміджу міст і регіонів. Автори аналізують роль сучасного музею в ревіталізації міського фізичного простору. Аналізується досвід Музею Гугенхайма в Більбао і його роль у перетворенні постіндустріального депресивного міста в один з центрів європейського та світового туризму і культури. Процес ревіталізації та змін в міському просторі, після виникнення в ньому сучасного музею, автори аналізують спираючись на досвід польських наративних музеїв. Окрема увага приділяється аналізу соціологічних досліджень що вивчають вплив сучасного наративного музею на туристичну привабливість, безпеку, інвестиційну привабливість і процеси розвитку інфраструктури сучасного міського простору. Також автори приділяють увагу ролі сучасного музею в розвитку соціального капіталу, до чого призводить процес перетворення музеїв в місця проведення вільного часу, що вибудовують навколо себе простір цінностей, локальної та глобальної комунікації.

Ключові слова: музей, екомузей, наративний музей, міський простір, ревіталізація, туризм.

Mykhailo Zubar, *National Taras Shevcheko museum (Ukraine).*

ORCID ID: 0000-0001-7027-8698

Михайло Зубар, *Національний музей Тараса Шевченка (Україна).*

Dmitry Panto, *PhD, Museum of Second World War (Poland)*

ORCID ID: 0000-0002-5467-9990

Панто Дмитро, *доктор філософії, Музей Другої Світової війни (Польща)*

Received: 23-09-2020

Advance Access Published: November, 2020.